

A close-up photograph of a small bird, likely a flycatcher, perched on a tree branch. The bird has a brown head, a black beak, and a mix of brown and grey plumage. It is facing slightly to the right. The branch it is on is covered in light green moss. The background is a blurred forest scene.

Årgång 27 ● nr 1 - 2014

nattvakan

Nattvakan

utges av Hudiksvallsregionens fågelklubb (HFK).
Tidningen utkommer med två nummer årligen
och erhålles av samtliga medlemmar i HFK.
Årsavgiften för medlemskap är för närvarande
150 kronor och insättes på pg. 88 94 30-5.

Hudiksvallsregionens fågelklubb

är lokalklubb till Gävleborgs Läns Ornitologiska Förening (GLOF). Medlemskap i HFK är dock oberoende av medlemskap i GLOF. HFK:s verksamhetsområde utgörs av Hudiksvalls och Nordanstigs kommuner.

Lokalklubben har till syfte att samla och stimulera intresset för fågelfaunan och skyddet av fågelmiljön i Hudiksvalls och Nordanstigs kommuner. Dessutom skall föreningen verka för att sprida kunskap i fågelfrågor genom kursvesamhet och exkursioner. Föreningen skall vara ett forum där medlemmarna inspireras och informerar varandra. En viktig uppgift för föreningen är att vara drivande i vissa frågor med anknytning till fågelskydd.

Styrelse

Ordförande: Jonas Lind, Tussmorvägen 21

820 64 Näsviken, Tel. 070-307 32 82

Vice ordförande: Mats Sundkvist, Båtmansvägen 6

824 40 Hudiksvall, Tel. 070-698 69 11

Sekreterare: Karin Svensson, Blockvägen 16 F

824 34 Hudiksvall, Tel. 070-51 348 66

Kassör: Lars-Göran Lindström, Slåttervägen 13

824 40 Hudiksvall, Tel. 070-629 15 24

Övrig ledamot: Kjell Johansson, Kolarevägen 7

825 30 Iggesund Tel. 070-239 75 10

Suppleant: Bo Fagerström, Dalgatan 10

824 42 Hudiksvall, Tel. 0650-59 51 58

Följ med HFK på exkursion

Hudiksvallsregionens fågelklubb har ett digert utflyktsprogram under alla årstider.

Tryckt av:
Tierps
Tryckeri

Höjd medlemsavgift

Tyvärr måste vi höja medlemsavgiften från 100 till 150 kr. Frågan diskuterades på årsmötet och beslutet blev en höjning.

Orsaken är den höga kostnaden för tryckning av Nattvakan. Varje nummer kostar cirka 9500 kr, porto inräknat. Bara kostnaden för tidningen uppgår alltså till cirka 19000 per år. Med andra fasta kostnader (plusgiro, hemsidan) så når vi nästan 21000kr. Med det medlemsantal som vi haft de senaste åren (cirka 160) så går vi back flera tusen kronor per år. Det går inte i längden att gå i förlust varje år så därför är en höjning av avgiften nödvändig. Hoppas att ni medlemmar inte tycker det är för dyrt utan att ni fortsättningsvis vill vara kvar som medlemmar i föreningen.

Styrelsen.

INNEHÅLL NR 1 - 14

Projekt fjällgås	4
<i>Niclas Liljebäck</i>	
<i>Lars Göran Lindström</i>	
Bålsön	15
<i>Lars Göran Lindström</i>	
Vitgumpad buskskvätta	16
<i>Lars Göran Lindström</i>	
En dag i november	17
<i>Lars Göran Lindström</i>	
Lavskrika	20
<i>Lars G Lindström</i>	
Öland	23
<i>Mats Åberg</i>	
Meståg	27
<i>Lars G Lindström</i>	

Foto på framsidan. Lavskrika, Abrå november 2013. Lars G Lindström.

Fotopå sista sidan. Lavskrika, Abrå november 2013. Lars G Lindström.

Nyanländ fjällgås vid Lillfjärden. Foto: Lars Göran Lindström

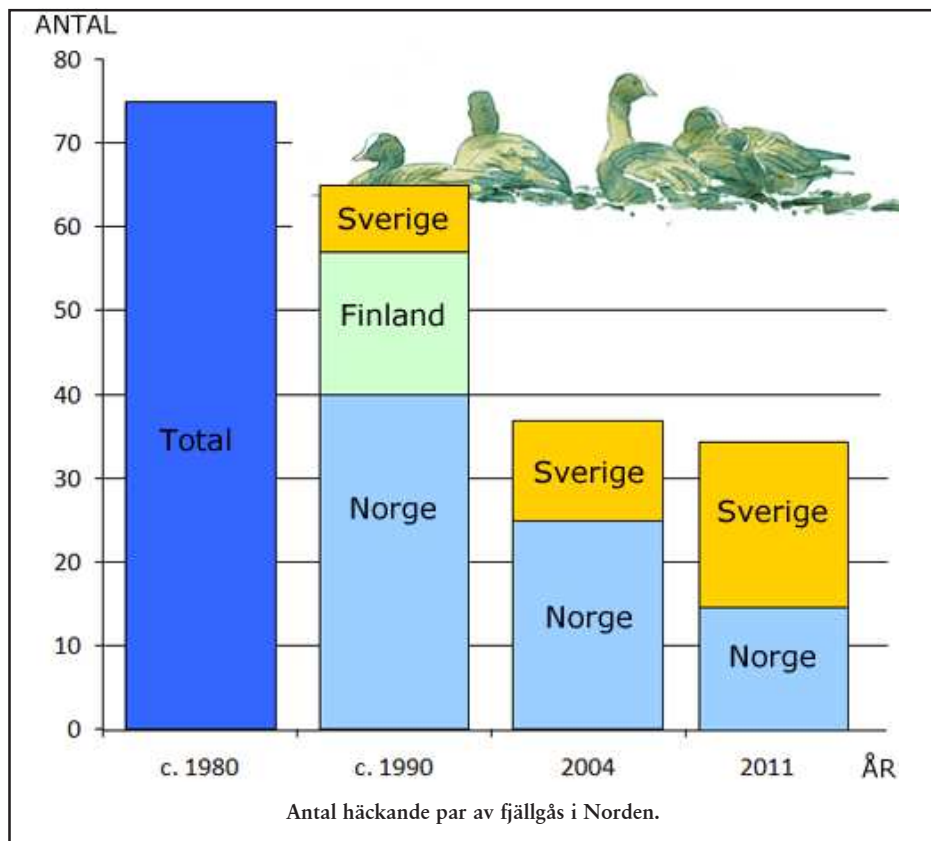
Projekt fjällgås

*Niklas Liljebäck (Projekt fjällgås)
Lars Göran Lindström*

FJÄLLGÅSEN VAR SÅ SENT SOM I BÖRJAN på 1900-talet en ganska vanlig häckfågel i Sverige. Men antalet häckande par minskade snabbt och i början 1960-talet var fjällgåsen så ovanlig att många började bli orolig för artens överlevnad i Sverige. Projekt Fjällgås startades av Lambart von Essen och tillsammans med kollegor började han föda upp fjällgäss i fångenskap för att förstärka den vilda populationen. Den troligen viktigaste förklaringen till att fjällgässen minskade var problem utmed flyttvägen och

på övervintringsområden i västra Asien och östligaste Europa. Därför använde projektet vitkindade gäss som fosterföräldrar till de fjällgäss som sattes ut i det vilda. Fjällgäsungarna lärde sig därmed att flytta mot sydväst och övervintra i framförallt Holland, vilket innebar en ökad överlevnad.

Projektet stoppade sina utsättningar 1999 då det upptäcktes att vissa avelsfåglar bar på inslag av gener från en annan gåsart, nämligen bläsgås. Insikten ledde till en stor osäkerhet om detta kunde utgöra någon form av hot

mot den vilda populationen och diskussioner om möjliga konsekvenser pågick under ett drygt decennium.

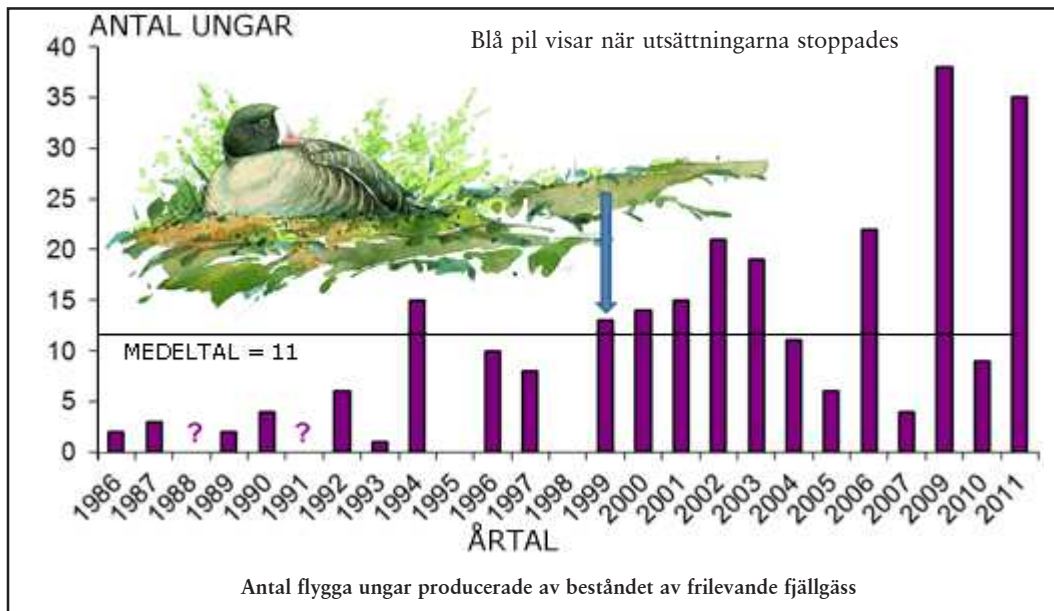
Fram till 1999 satte projektet ut 348 fjällgäss i svenska fjällen. Utsättningarna och den avsiktliga förändringen av flyttningssvanorna fungerade som tänkt och den svenska fjällgåspopulationen var fram till 2011 den enda som inte minskade i världen. Populationen uppgick då till minst 15 häckande par och 120 fåglar sågs under sträck och på övervintringsplatser.

Sedan 2005 har Projektet i samarbete med Nordens Ark byggt upp en ny avelspopulation av fjällgäss som fångats på den

ryska tundran när de är ungar. Detta arbete har varit framgångsrikt och sedan 2010 sätts fjällgåsungar åter ut i svenska fjällen, på försök, med det långsiktiga målet att minska genetiska problem och för att ytterligare förstärka populationen med fler fåglar.

Förekomst i Norden

Runt 1980 uppskattades antalet par i Norden till cirka 75. Därefter har det totala antalet par i Norden minskat och under 1990-talet försvann arten förmödligen helt från Finland. Även i Norge har antalet häckande par minskat kraftigt fram till 2011

då stammen glädjande nog återigen började att öka och de två senaste åren har uppgången fortsatt. I våras observerades 30 par och dessutom fem ensamma fåglar. En av orsakerna till ökningen är avskjutningen av rödräv, bara i år sköts 68 stycken. I Sverige ökade antalet häckande par långsamt fram till 2011 tack vare de insatser som gjorts av Projektet.

När utsättningarna startade 1981 fanns ännu häckande fjällgäss i det område där utsättningarna sedan skedde. Med största sannolikhet bildades par mellan utsatta fåglar och de vilda gäss som fanns i området. Dagens population är därför troligen en blandning av den ursprungliga svenska fjällgäspopulationen och de gäss som projektet satte ut och populationen ska därför betraktas som en förstärkt population.

I Sverige finns det idag häckande fjällgäss i ett mycket begränsat område i Lappland. Tidigare var fjällgäsen en ganska vanlig fågel i Sverige och fanns i hela den nordligare

delen av fjällkedjan. Det område som idag hyser fjällgäss är det område där Projekt Fjällgäs har gjort sina förstärkningsutsättningar. Utanför detta område är förmodligen arten utgången i Sverige.

Lyckade häckningar

Antalet par som lyckas med sina häckningar varierar stort mellan åren. Den mest troliga förklaringen är att rovdjurens antal varierar och därmed också predationen på fjällgässens ungar och ägg. Mönstret med stora svängningar i antal lyckade häckningar är typiskt för markhäckande fåglar i fjällvärlden som ripor, änder och vadare. Antalet rovdjur som finns i fjällen styrs till stor del av tillgången till smågnagare som lämmel och sork. De år det finns mycket gnagare gynnar detta rovdjuren, men samtidigt gör den stora tillgången till byten att fåglarna klarar sig bättre. Rävar och andra har helt enkelt fullt upp med att äta lämmel och sorkar.

Häckningsplatser

Fjällgäss på häckningsplatser är mycket känsliga för mänsklig störning. Det har gjorts flera observationer som tyder på att det räcker med att honan stöts av en människa från sitt bo en gång för att hon ska överge sina ägg. En störning kan också innebära att bo och ungar blir exponerade för rovdjur. Det är därför av största vikt för fjällgässens häckningsframgång att mänsklig störning undviks i största möjliga mån. Aktiviteter som sportfiske, vilket för med sig att människor rör sig i strandzonen vid de sjöar och åar som håller häckade gäss, är särskilt allvarliga. Häckningsområden för fjällgäss bör därför skyddas så att sådana aktiviteter helt undviks. När projektets personal vistas i häckningsområdet så följs ett antal regler för att minimera störningen.

Fjällgässen anländer till sina häckningsplatser i slutet av maj, men tidpunkten varierar beroende på snö- och isläget. Redan när de första fläckarna av barmark kommer fram börjar gässen muta in sina häckningsrevir. Bakslag i form av hårt väder kan göra att fjällgässen måste lämna fjället och söka sig tillbaka till fjällnära rastplatser. Förmodligen är dessa platser av största vikt år med sena vårar och förändringar på dessa rastplatser kan därför få stora konsekvenser på fåglarnas möjligheter att häcka sådana år.

Ruggningsplatser

År då många fjällgäss avstår häckning eller där häckningsförsöket avbryts tidigt går dessa fåglar ihop i flockar. Flockarna rör sig sedan i häckningsområdet under en tid, men sedan försvinner dessa fåglar för att rugga. Ruggningsplasten är mycket viktig då fåglarna saknar flygförmåga och är därmed mycket lätta byten för rovdjur. Därför väljer gässen troligen sin ruggningsplats mycket efter hur stor risken att stöta på rovdjur är eller en plats som erbjuder fåglarna goda möjligheter att gömma sig vid angrepp.

Fjällgäss är kända att göra långa förflyttningar till sina ruggningsplatser.

Det svenska beståndet av fjällgäss är fortfarande så litet att det är mycket känsligt för förluster av individer eller dåliga häckningsår. Därför kommer Projekt Fjällgäss fortsätta att arbeta med förstärkningsåtgärder och verka för att minska dödligheten. Likaså vill vi reducera risken för att fåglarnas ungar och ägg rövas genom att minska mänskliga störningar och öka jakttrycket på rödräv i häckningsområdet.

Avelsbeståndet

Grunden för avelsbestånden idag är vilda ryska gäss. Dessa fångas som ungar på den västryska tundran av ryska gäsforskare från The Russian Goose, Swan and Duck Group of North Eurasia. Fångsten innebär ofta stora ansträngningar då de områden som besöks av forskarna är mycket otillgängliga. Under perioden 2005-2012 har 55 unga fjällgäss fångats och transporterats till Sverige. Efter fångsten tas fåglarna till Moskva Zoo där de sätts i karantän för att undvika att dessa fåglar kan sprida någon form av smittsam sjukdom till andra fåglar. Därefter flygs dessa fåglar med flygplan till Sverige. Det är många tillstånd som måste uppfyllas men vi får stor hjälp av Naturvårdsverkets och Jordbruksverkets kunskaper och dessa myndigheter har alltid hjälpt oss på alla sätt.

När gässen landar i Sverige möter vi dessa och transporterar fåglarna genast till Nordens Ark där de åter sätts i karantän vilket är ett krav för import av vilda fåglar till Sverige. Under alla import och transporter har ingen gås skadats vilket pekar mot att fjällgäss är ganska okänsliga för stress. När fåglarna kommer ur sina transportlådor börjar de genast putsa sig, äta lite och vila.

Projektet jobbar hårt med att få tillvaron i avelsanläggningarna att efterlikna det vilda så mycket det går. En av de viktigaste

Fjällgås vid Lillfjärden. Foto: Lars Göran Lindström

åtgärderna för detta är att kunna erbjuda naturligt bete så långt det är möjligt. Även om fåglarna alltid har fri tillgång till foder är det viktigt för fåglarnas trivsel att det finns gräs att beta på. Likaså eftersträvas att gässen alltid har tillgång till vatten som de kan bada i och vegetation de kan gömma sig i. Under vintern erbjuds värmelampa och möjlighet för fåglarna att gå in i ett stall. Men fjällgäss som är vana vid arktiskt klimat föredrar nästan alltid att vara utomhus oberoende av väder.

När det inte är häckningssäsong går gässen tillsammans i en stor flock precis som de skulle göra i det vilda. Flocken fyller också en viktig funktion för aveln. Fjällgäss är mycket noga med att välja vilken individ den bildar par med. Att många fåglar går ihop gör det mer troligt att en gås hittar en partner den trivs med.

När våren kommer och par börjar bildas börjar en hektisk period för de som jobbar med uppfödningen i projektet. För att

kunna identifiera etablerade par krävs att man lägger mycket tid på att studera hur gässen betar sig i flocken. När väl ett par hittas flyttas dessa till ett eget häckningshågn för att undvika att de störs av de andra fåglarna.

Om allt går väl hittar honan ett skyddat hörn i häckningshägnen och lägger ägg. Boet läggs ofta i högre vegetation inne i hägnen eller under inlagda risbuskar. Bobalen byggs oftast av inlagd halm eller torrt gräs. Hanen gör precis som hanarna i det vilda och börjar vakta. Han står då som en staty en bit från honan med halsen sträckt och spanar för att kunna upptäcka eventuella faror. När honan tillfälligt lämnar boet följer hanen efter som en skugga.

När ungarna kläcks går dessa kvar i häckningshägnen tillsammans med båda föräldrarna. Det är mycket ungarna lär sig av sina föräldrar. Allt från beteende och läten till hur man lättast hittar mat. I mitten av juli är det dags för dessa ungfåglar att sättas ut i fjällen.

Utsättning

År 2010 återupptog Projektet utsättningar av fjällgäss i Lappland i på försök. Den stora skillnaden mot de tidigare utsättningarna är att ett nytt avelsbestånd byggts upp men också att utsättningarna nu sker utan fosterföräldrar. Under tiden mellan 1999, när utsättningarna stoppades, och år 2010 hade den vilda populationen sakta ökat i antal. Vid utsättningarna testar vi nu olika metoder som kan underlätta för utsättningsfåglarna att tidigt bilda band till de flyttningssvana vilda fjällgäss som redan finns i Lappland. Detta koncept har aldrig tidigare prövats i världen vilket innebär att vi vill utveckla dessa metoder från grunden vilket, självklart, är en stor utmaning för projektet. Utsättningarna sker med både årsungar och fjolårsfåglar för att se vilka som är bäst på att anpassa sig inför flytten till Holland och sedan har störst sannolikhet att återvända till Sverige för att häcka. Under tidig häckningssäsong letar vi efter vilda häckande par och när ett sådant hittas måste en lämplig plats för ett utsättningshän lokaliserats. Men byggandet av dessa får vänta för att inte störa de skygga och störningskänsliga vilda fjällgässen. Ett alternativ som vi också testar är att släppa fåglar nära flockar av vilda ruggande fjällgäss.

I år provades också att släppa ut gäss i Lillfjärden där ett trettiotal fjällgäss från den vilda populationen ruggade.

Tidigare hög dödlighet under flyttning och övervintring.

När Projekt Fjällgås startade sin verksamhet flyttade stora delar av de svenska fjällgässen utmed en flyttrutt genom östra Europa och övervintrade i sydvästligaste Asien och sannolikt även i sydöstra Europa. Under flyttning och övervintring var dödligheten mycket hög hos dessa fåglar troligen på grund av omfattande jakt och förändringar i markanvändningen. När förstärknings-

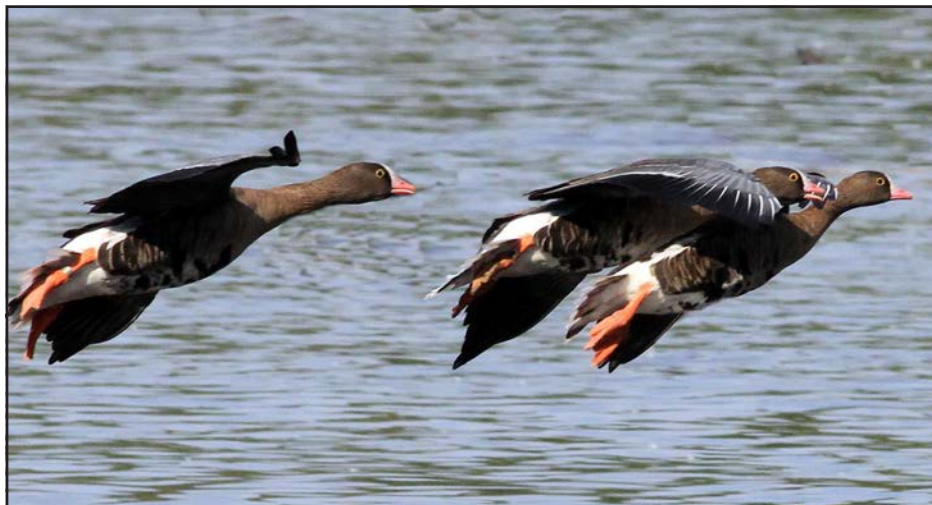
utsättningarna startade, nyttjade Projektet vitkindade gäss som fosterföräldrar till fjällgåsungarna för att undvika denna farliga östliga flyttväg. De vitkindade gässen sträcker mot sydväst och övervintrar i Holland och fjällgåsungarna lärde sig fosterföräldarnas sträckväg. Detta har medfört att dagens svenska fjällgäss flyttar genom Sverige till Holland och att dödligheten som en följd av detta är minimal under flyttning och övervintring.

Inslag av gener från bläsgås i vissa individer i avelsbeståndet

När ett geninslag av bläsgås upptäcktes i det tidigare svenska avelsbeståndet 1999 upphörde utsättningarna omedelbart och arbetet med att bygga upp ett nytt avelsbestånd påbörjades. Genetiska experter är oense huruvida ett litet genetiskt inslag av en annan, närbesläktad, art i ett avelsbestånd är ett allvarligt hot. Men Projektet valde, av försiktighetsskäl och efter internationella rekommendationer, att betrakta detta som ett möjligt hot och och avbröt utsättningarna. Sedan 2010 har förstärkningen i fält nystartat med avkommor från de ryska gässen. När dessa fjällgäss med samma genuppsättning som vilda ryska fjällgäss, bildar par med vilda fjällgäss som idag häckar i Sverige, kommer med tiden en utspädning att ske av eventuella genetiska avvikelser.

Predation i häckningsområdet

Alla markhäckande fåglars häckningsframgång i fjällvärlden påverkas mer eller mindre starkt av predation. Fjällgäsen är inget undantag utan antalet ungar som blir flygfärdiga i beståndet avgörs i stor omfattning av förekomsten av rovdjur och den från år till år starkt växlande tillgången på föda för rovdjuret. Även om predation är ett naturligt inslag för fjällgäsen så är den svenska populationen fortfarande så liten att varje individ är oerhört viktig.

Fjällgås vid Lillfjärden. Foto: Lars Göran Lindström

Rödräven har ökat markant i fjällvärlden under de senaste årtiondena. Detta har medfört att flera av fjällspecialisterna har fått stå tillbaka, till exempel drabbas fjällräven hårt. Erfarenheter från det norska bevarandearbetet med fjällgås visar att hård jakt på rödräv kan öka fjällgässens häckningsframgång markant. Därför verkar Projektet för att rödrävsjakten i häckningsområdet för de svenska fjällgässen ska intensifieras.

Under 2012 upptäckte Projektet att predationen från rovfåglar, framför allt av havsörn, på vuxna vilda ruggande fjällgäss är betydligt mer omfattande än vad tidigare varit känt. Under sommarn 2012 gjordes observationer av en havsörnsindivid som tydligt specialiserat sig på att slå dessa gäss när de var oförmögna att flyga på grund av hård ruggning av vingpennor. Projektet funderar nu på olika lösningar för att minska risken för de vuxna fjällgässen att slås av örnar under ruggningen.

Störning i häckningsområdet

De svenska vilda fjällgässen är mycket skygga

under häckningssäsongen. Vid flera av häckningssjöarna råder sedan länge fiskeförbud vilket införts för att undvika störning från sportfiskare på land och i båtar. Sportfiskare som fiskar från land går utmed stränderna just i den zon där fjällgäss ofta har sina bon eller där kullarna söker föda. Fiske från båt förekommer i nästan alla sjöar i häckningsområdet. Det är framförallt när båtarna rör sig nära stränder som de utgör ett störningsmoment för häckande fjällgäss. Projektet har också observerat omfattande störning i samband med aktiviteter kopplade till rennärning och då ofta i form av motordrivna fordon.

Projektet för en dialog med berörda myndigheter om att lägga restriktioner för det rörliga friluftslivet i de viktigaste områdena under den känsliga tiden. De flesta friluftsmäniskor sköter sig exemplariskt utan att störa varken fjällgäss eller andra arter. Men årligen ses aktiviteter som uppenbarligen stör häckande eller ruggande fjällgäss.

Projektet avser också att föra en dialog med berörda samebyar om hur störningar från renskötselaktiviteter skall kunna undvikas i största möjliga mån.

Ökad gåsjakt på övervintringsplatserna

En av de viktigaste anledningarna till att Projektet ville styra fjällgässen att flytta mot Holland var att undvika risken att dessa fåglar skjuts i samband med jakt på andra gåsarter. Jakttrycket på gäss i Holland har länge varit mycket lågt på grund av myndighetsbeslut. Under senare tid har dock kostnaderna för att ersätta jordbrukarna i Holland för gässkador ökat dramatiskt och man öppnar därför upp för jakt på gäss i större omfattning.

Detta medför att risken för att fjällgäss skjuts av misstag ökar. Likaså kan jakten på andra gåsarter störa fjällgässen under vintern, vilket kan medföra att de uppsöker platser med en okänd hotbild. Projektet ska genom dialog med myndigheter samt jägare- och fågelskyddsorganisationer i Holland försöka verka för att den utökade gåsjakten inte påverkar fjällgässen och deras övervintringslokaler negativt mer än absolut nödvändigt.

Ruggningsplatsernas kvalitet

Ruggningsplatser är mycket viktiga för gäss. Under tiden de ruggar är fåglarna mycket utsatta då de inte kan flyga. En ruggningsplats måste vara skyddad från rovdjur och erbjuda bra möjligheter för fåglarna att finna föda. Idag är lite känt om de svenska fjällgässens ruggningsvanor och vilka platser de nyttjar under ruggningen. Projektet har börjat kartlägga ruggningsplatser och kommer att fortsätta med detta

Två viktiga platser är kända, varav en är lokaliserad i utkanten av häckningsområdet och en annan i Lillfjärden i Hudiksvall. Den senare platsen är speciell då denna ruggningsplats består av en sjö omgärdad av parkmiljö med stor attraktionskraft på vilda fåglar. Lillfjärden nyttjas som ruggningsplats av flera arter gäss. Betesmöjligheterna på denna plats är begränsade på grund av kon-

kurens med många hundra grågäss som också ruggar där. Projektet har påbörjat en dialog med ansvariga myndigheter om åtgärder för att underlätta ruggningen för de fjällgäss som väljer denna plats.

Den andra platsen är en mindre sjö i brytpunkten mellan fjällbjörkskog och fjällhed. Troligen söker fjällgäss sjöar med tillgång till buskar eller träd att gömma sig under för att undkomma jagande rovfåglar. Samtidigt måste stränderna vara så öppna att de kan beta strandväxter. Sjöar med dessa förutsättningar är populär för sportfiskare under samma period som fjällgässen ruggar. Gässen är extremt störningskänsliga och det uppstår därför en tydlig intressekonflikt. Projektet vill skydda alla kända ruggningsplatser och finna fler.

Rastplatsernas kvalitet

Under vår- och höststräck nyttjas flera platser i Sverige. Men det är några få platser där större flockar väljer att rasta. De flesta av dessa är redan skyddade och skötseln som bedrivs där är ändamålsenliga för fjällgäss. Men Projektet bevakar denna fråga noga då dessa nyckelplatser är mycket viktiga för fjällgässen.

Det finns troligen också okända rastplatser. Särskilt är de platser som nyttjas av de svenska fjällgässen under vårperioden strax innan de flyger upp mot häckningsområdena dåligt kända. Projektet avser att utöka sina insatser för att hitta dessa platser. Särskilt under de vårar då snö och is finns kvar i häckningsområdet tillbringar fjällgässen lång tid på dessa platser. Gässens möjligheter till bra bete under den tiden kan vara mycket viktiga då det avgör vilken kondition fåglarna har när de sedan, när snö- och isläget tillåter, kommer till häckningsplatserna. Troligen finns det flera gamla rastplatser som tidigare har hävdats av människan genom bete och slåtter, men som idag växer igen. Att hitta, skydda och

återuppta hävden av dessa platser är prioriterade åtgärder i framtiden.

Omdiskuterat projekt

Många har uppskattat Jägareförbundets tidiga initiativ att söka rädda en hotad fågelart genom Projekt Fjällgås. Men under årens lopp har också ett antal organisationer och enskilda personer, både inom och utom landet, uttryckt tveksamhet till de räddningsinsatser som gjorts för att bevara fjällgäss som svensk häckfågel.

Vissa har menat att alla tillgängliga resurser borde läggas på att förbättra förutsättningarna för överlevnad längs den flyttväg mot sydost med rastlokaler i bland annat Baltikum, Ryssland, Ungern och övervintring i Grekland som nyttjas bland annat av den norska fjällgåspopulationen. Men framför allt har kritiken rört två andra områden. Det handlar dels om det lämpliga i att lära fåglarna att flytta i sydvästlig riktning, dels eventuella risker kopplade till de utsatta fåglarnas genetiska bakgrund. Diskussionerna har emellanåt varit mycket intensiva.

De som varit starkast motståndare till en förändring i flyttvägen menar att det är att anse som en drastisk åtgärd som inte kan försvaras ens för att rädda en arts överlevnad.

Den sydvästliga sträckningen skulle enligt dessa personer sakna all historisk förankring och därför utgöra en oacceptabel manipulation. De som försvarat användandet av vitkindade gäss som fosterföräldrar och därmed en sträckväg mot Holland, menar att det mycket väl kan vara en naturlig och historisk flyttled för fjällgäss som häckar i Norden. Riskerna längs sträckleden mot sydost gör fortfarande än idag att detta är en farlig väg för flyttande fjällgäss. Genom märkning av norska gäss har bevis på en stor dödlighet konstaterats, troligen främst orsakad av illegal jakt.

Att styra gäss och tranor till nya och säkrare övervintringsplatser, till exempel genom användning av ultralätta flygplan, har framgångsrikt använts i andra naturvårdsprojekt. Framförallt har sådan projekt genomförts i USA.

Antalet observationer av fjällgäss i sydvästra Europa från tiden före fjällgåsprojektets start tyder på att en del fåglar från Skandinavien redan tidigare sökt sig till detta område under vintertid. En expertgrupp som utvärderade dessa äldre rapporter kom 2011 till slutsatsen att mycket talar för att fjällgässen snarast slagit följe med andra gäss, men att man inte kan utesluta att en regelrätt sträckväg funnits mot sydväst.

Hudiksvallsområdet

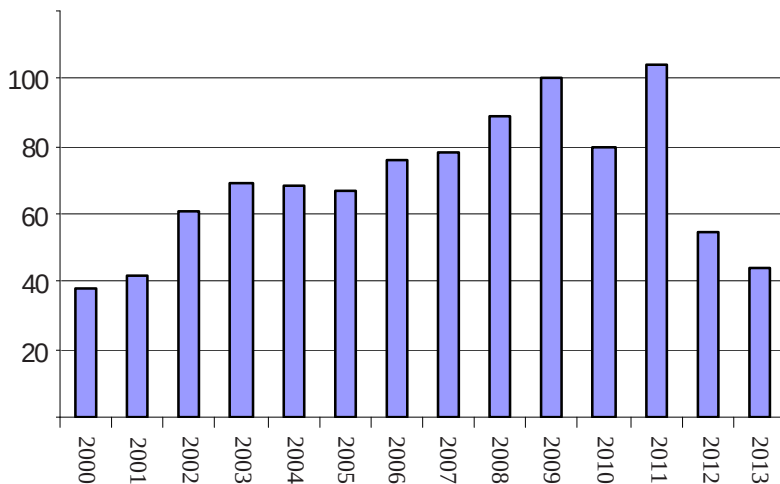
Sedan projektet startat har fjällgässen rastat i vårt område både vår och höst. De första gässen brukar anlända kring mitten av april från sina vinterkvarter i Holland. De stannar tre till fyra veckor innan de fortsätter norrut till sina häckningsplatser i södra Norrbottensfjällen.

De födosöker på olika ställen runt Hudiksvall men ofta runt Lillfjärden och Tuna-sjön.

Lillfjärden har varit (och är) en viktig plats för att genomföra ruggningen. Många år har upp till 30 gäss (de som av olika anledningar inte häckat) kommit tillbaka till Lillfjärden från fjällen, i slutet av juni, för att genomföra sin ruggning. För två år sedan dök det upp fem fåglar som dock försvann efter några dagar och ingen ruggade i Lillfjärden. Förra året kom inga gäss alls tillbaka under juni men i år dök 29 upp och och ruggade så att Lillfjärden har på nytt blivit en viktig ruggningslokal.

Kring den 20:e augusti kommer så de övriga gässen, tillsammans med ungfåglarna som producerats under sommaren, tillbaka till oss på väg på sin flyttning mot övervintringslokalerna.

Antal rastande fåglar under hösten i Hudiksvall

De stannar någon eller några veckor hos oss innan de fortsätter och i slutet av september har alla lämnat oss.

Födosökandet under hösten sker ofta i jordbruksmarkerna runt Hälsingtuna och Hög där de besöker nyligen skördade sädesfält för att äta spillsäd. Övrig tid tillbringar de i Tunasjön eller Lillfjärden.

Antal rastande fåglar

Antalet rastande fåglar hos oss har stadigt ökat, fram till och med 2011, med undantag för några år då häckningsframgången varit dålig (se diagram ovan). I månadsskiftet augusti-september rastade i början av 2000-talet cirka 40 individer för att 2009 för första gången nå tresiffrigt. Efter en nedgång 2010 (det föddes få ungar) nåddes det hitills högsta antalet året efter (104). Under denna period släpptes inga uppfödda fåglar ut (frånsett några få 2011)

De senaste två åren

Hela 92 gäss rastade i början av maj 2012 i

vårt område. I särklass det ditills högsta antalet på våren.

Under sommaren sattes 28 fåglar ut, uppfödda på Nordens Ark. Totalt bör drygt 120 gäss ha befunnit sig i häckningsområdet under sommaren.

Den bedrövliga sommaren i fjällen påverkade häckningsresultatet negativt. Långt in i juni låg flera sjöar i häckningsområdet täckta av is. Den dåliga sommaren gjorde att ingen unge blev flygg men predation av både landburna (rödräv) och flygande rovdjur (havsörn) tog oerhört hårt på beståndet.

När gässen återvände till oss på sin höstflytt sågs bara knappt 60 rastande hos oss. Tidigare har dåliga somrar gjort att ingen unge blivit flygg men aldrig har så många vuxna fåglar dött under sommarvistet uppe i de Norrbottniska fjällen. Mycket underligt och tråkigt.

Av de som under hösten rastat hos oss återkom 46 i våras så även under vintern försvann ovanligt många gäss.

I slutet av juni återkom 29 gäss för att rugga

i Lillfjärden. Detta gjorde att Projektet släppte ut åtta gäss (fem årsungar och tre fjolårsungar) för att dessa senare skulle följa med de andra på höstflytten. Tyvärr blev en av dem påkörd när gässen gick över gatan för att beta vid Teaterparken.

Satellitsändare

I häckningsområdet sattes det ut 43 gäss (både årsungar och fjolårsungar). Tre av dessa försågs med satellitsändare. Trots att det sattes ut så många gäss så rastade totalt bara 44 fåglar i Lillfjärden i augusti. Ett par hade lyckats med sin häckning och hade en unge. Med detta par var också en av de utsläppta ungarna. En annan av de utsläppta har observerats i Norge och en tredje i Norrbottens kustland. Predationen hade

återigen varit förödande för fjällgåsstammen.

En av satellitsändarna slutade omgående att sända ut signaler medan de två övriga visade att gässen flög omkring i utsläppsområdet i drygt en månad innan de flög rakt österut och hamnade kring trakten av Uleåborg i Finland. Troligen följde de med sädgäss. En andra sändare slutade att ge signaler men den tredje fortsatte att fungera några veckor till. Då hade den fjällgäsen uppehållit sig i norra Finland i cirka en månad för att sedan flyga söderut och befann sig i Kramforsområdet då den tredje sändaren slutade fungera.

Under hösten gjordes också ett nytt försök att sätta på satellitsändare på tre gäss till men trots idoga försök under flera dagar, i Lillfjärden, misslyckades försöket.

Bålsön

I MITTEN AV OKTOBER ÄKTE NIO av fågelklubbens medlemmar till Bålsön för att märka fåglar. Ringmärkningen gav ett magert resultat (frånsett den gråspett som hamnade i näten) men vi gjorde ett flertal roliga observationer, bland annat en pilgrimsfalk som satt och vilade på en sten invid ön, tre havsörnar (två gamla och en ungfågel, se bilden), en tretåig hackspett, två gråspettar och två vinterhämlingar. Ett stort tack till Åke Selin och Gunnar Andersson som körde ut oss till Bålsö fyr.

Vitgumpad buskskvätta

Den 6/10 var undertecknad och Mats Åberg på Hornslandet för att skåda fågel. Då ringde Mats Axbrink och sa att en vitgumpad buskskvätta hittats i Härte, Jättendal. Efter en del tveksamheter beslöt vi oss för att åka dit och försöka få syn på den sällsynta gästen (det var endast det andra fyndet i Hälsingland, Mats A gjorde det förtsa fyndet förra året vid Hölick, Hornslandet).

Vi hade tur och fågeln visade upp sig ett flertal gånger där den satt i trädtoppar och spanade efter insekter.

Vitgumpad buskskvätta var tidigare en ras av svarthakad buskskvätta men är numera en egen art med ett östligare häckningsområde än den svarthakade (Sibirien, Kazakstan till och med området kring Bajkal-platån).

Flera av fågelklubbens medlemmar var och tittade på fågeln under de tre dagar den tillbringade i Härte.

Totalt har drygt 150 individer setts i Sverige.

Lars G Lindström

En dag i november

Lars Göran Lindström

När vi når november så har i stort sett höstens fågelsträck ebbat ut och endast gäss och sångsvanar kan ses stäcka söderut men november kan också bjuda på sällsynta gäster.

I SLUTET AV OKTOBER UPPTÄCKTES en purpurhäger i Fatburen, en sjö invid Hedemora i Dalarna. Eftersom jag sett alla andra hägerarter som kan ses i Europa utom purpurhäger lockade det lite att åka dit och få syn på fågeln. Jag åkte dock till Göteborg och när några andra från fågelklubben tog en dagsutflykt till Dalarna kunde jag inte följa med.

Väl hemkommen brydde jag mig inte om den sällsynta hägern men när jag ändå kollade ”Svalan” några dagar senare och såg att fågeln fortfarande efter tio dagar var kvar på samma ställe beslöt Mats Sundkvist, Mats Åberg och jag oss att fara dit för att försöka få se fågeln och i bästa fall även kunna få några bilder på hägern.

Purpurhäger häckar i Central- och Sydeuropa, Afrika samt södra och östra Asien. De nordliga populationerna flyttar om vintern ner till sydligare breddgrader (Afrika söder om Sahara). Arten är en sällsynt gäst norr om sitt häckningsområde, men 41 fynd har hittills gjorts i Sverige, däribland ett i Bergsjö, Hälsingland år 1924. De flesta fynden är från Skåne och Öland men ett fynd föreligger så långt norrut som från Kiruna.

Vi startade redan vid sextiden på morgonen och möttes efter en stund av årets första snöblandade regn. Detta upphörde en bit efter Gävle och när vi efter cirka två och en halv timmes bilkörning närmade oss Fatburen var vädret ganska hyfsat, mest moln men dock ingen nederbörd.

Ingen annan fågelskådare syntes till när vi parkerade bilen invid ett litet fågeltorn. Bara knappt 100 meter därifrån efter ett ”dike”, invid en vassrugge, brukade hägern tillbringa sin mesta tid fiskande (det fanns en bild på ”Svalan” några dagar tidigare när den fångat en riktigt stor gädda). Vi spanade en stund utan att se någon fågel när den plötsligt flög upp från vassruggen och flög en bit bort innan den tog mark igen. Det kom så plötsligt att jag inte hann reagera och få upp kameran.

Med hjälp av kameran på ett stativ kunde fågeln förevigas medan den stod en bit ute i vasshavet. Det var frapperande hur väl den sammansmälte med det höstgula vasshavet. Efter en liten stund tog den höjd och flög en liten bit söderut innan den på nytt landade. Nöjda över att ha sett fågeln och dessutom fått hyfsade bilder både på stående och flygande fågel lämnade vi sjön och åkte in till Hedemora för att fika.

När vi fikade fick Mats Å via Karin Svensson reda på att den vitvingade tärna som uppehållit sig vid Bomhus i Gävle fortfarande var kvar. Nya planer lades upp.

Först skulle vi fara tillbaka till hägern och se om vi kunde få bättre bilder och därefter åka till Gävle för att försöka få syn på tärnan (varken jag eller Mats S hade sett arten i Sverige).

När vi kom tillbaka till Fatburen hade det samlats över tio andra skådare som stod och spanade efter fågeln men ingen hade upptäckt den. Men efter en stund stod det klart att den var kvar på sin vanliga plats i vassruggen men den var mycket svårsedd och bara en del av ryggen på fågeln syntes. Vi insåg att vi inte under de närmaste timmarna skulle kunna få några bättre foton på fågeln utan lämnade sjön och åkte mot Inre fjärden i Gävle.

Nu var den stora frågan om vi även skulle få se den vitvingade tärnan. Den hade setts på morgonen men fåglar är ju rörliga så man kan aldrig vara säker.

Till Åbergs stora förtret var vi tvungna att åka genom stadsdelen Brynäs (han är stor supporter till Skellefteå AIK) för att komma fram till reningsverket och därifrån gå en knapp kilometer till T-udden så att vi skulle kunna spana ut över Inre fjärden.

Ganska snart upptäckte vi tärnan cirka 300 meter ut där den flög fram och tillbaka och födosökte i ett område där vatten från reningsverket släpps ut. Vitvingad tärna tillhör tillsammans med svarttärna och skäggtärna träsktärnorna som provianterar genom att sänka sig mot vattenytan och snappa insekter eller fånga insekter i luften i vig och akrobatisk flykt. Antagligen är vattnet som släpps ut från reningsverket varmare än det övriga vattnet och därför var det mera insekter där än runt omkring för fågeln höll till på samma område under den dryga timmen som vi var där. Lite underligt att se en insektsätande fågel hos oss i november när den borde ha varit betydligt längre söderut. Tyvärr var avståndet alldeles för stort för fotografering men

Purpurhägern i Hedemora och den vitvingade tärnan i Inre Fjärden Gävle. Foto: Lars Göran Lindström.

några bilder på fågeln blev det även om de inte var av någon högre kvalitet. Dagen avslutades med sen lunch i Tönnebro och till med Åberg var nöjd trots att chauffören är stor Brynäsare och det var fullt med brynäsdekaler i bilen. Så kan man också spendera en dag i november.

Tre dagar efter att vi besökt purpurhägern var det fem grader kallt på morgonen och därför is på Fatburen så hägern var borta men inte ihjälfrusen för vid lunchtid sågs en purpurhäger sträcka söderut utanför Västerrås, säkert hägern från Dalarna.

Den vitvingade tärnan var kvar över en månad på samma plats och överlevde stormen "Sven". Den sista gången den sågs var den åttonde december då den som vanligt letade mat vid utloppet från reningsverket där det bildats en ränna i en övrigt isbelagd vik. Troligen svalt den ihjäl.

Lavskrika

Text och foto: Lars Göran Lindström

EN LÖRDAG I MITTEN AV NOVEMBER åkte jag och två medlemmar av fågelklubben till skogarna väster om Arbrå för att försöka få syn på lavskrika.

Jag hade mailat Calle Zetterlund i Arbrå och fått tips på två platser där han och Åke Englund håller koll på lavskrikorna och deras revir och häckningsframgång.

När vi kom fram var det tio grader och sol. Det första vi gjorde var att placera ut korv på lämpliga ställen. Vi gjorde upp eld, drack kaffe och satte oss att vänta. Efter en halvtimme kom en hungrig nötskrika och

försåg sig av maten vi satt ut men ingen lavskrika. Det gick 45 minuter till utan att vi såg någon lavskrika. Vi började nästan ge upp då plötsligt två lavskrikor kom fram och började både äta av korven och att gömma för kommande behov. Snart anslöt ytterligare två. Precis som man har hört om lavskrikan så var de nyfikna och vi kunde komma nästan hur nära som helst.

Efter en timmes umgänge med fåglarna åkte vi till det andra stället och där fick vi se både en nötkråka och tre lavskrikor till, lika oskygga som de andra.

Även nötkråkan lät sig väl smakas av den utlagda korven.

Lavskrikan förekommer i lavklädd barrskog från Norge till östra Sibirien, och är en utpräglad stannfågel inom sitt utbredningsområde. I Sverige förekommer arten i inlandet från norra Värmland, i mitten av Dalarna och nordvästra Gästrikland och norrut, men saknas i ett 20-50 kilometer brett bälte längs norrlandskusten. Skall vi få se fågeln måste vi alltså söka oss en bra bit inåt landet till västra delarna av Hälsingland.

Lavskrikan i folktron

Lavskrikan har på flera platser ansetts bringa otur. Fågelns vetenskapliga namn är *Perisoreus infaustus*, som ordagrant betyder "Olycksbringande pratmakare". På tyska heter arten Unglückshäher (Olycksskrika). Folksågen säger att den hörde vittran och

det underjordiska, och att den inte lät skogs-fågelfällorna vara ifred. Ifall en lavskrika sköts blev vapnet inte skjutbart. Lavskrikan fick sitt vetenskapliga namn 1819, och namnet nämns för första gången runt 1730. Linnés lärjunge, doktor Johan Otto Hagström, skrev detta från sin resa i Jämtland 1749:

"Om en skytt möter fågeln rökiuxan uti skogen, så skal han omöjligen få skiuta något djur den dagen. Om en resande råkar få se samma olyksfågel rökiuxan, så händer honom något ledsamt om dagen."

I Sveriges nordligare delar kallas fågeln i vardagligt tal ofta fläskolle på grund av att fågeln söker sig till människor i skogen (vid lägerelden) och gärna låter sig utspisas med det fläsk (eller korv allätare som den är) som människorna eventuellt ger den.

Öland

Mats Åberg

DEN 4:E TILL 7:EAUGUSTI BESÖKTE JAG Öland för första gången i mitt liv. Det var Lars Göran, som övertalade mig att åka till dit. Han skulle följa med och vara guide åt mig, dessutom lockade han med att han skulle stå för merparten av bensinkostnaden, vilket var avgörande för mitt beslut att köra ner till Öland.

De bilder på ovanliga arter, som Lars Göran lovade att vi skulle kunna fota, var skärfläcka, som infriades och gravand, som infriades men på långt håll och i eklipsdräkt det vill säga oigenkännlig åtminstone för mig.

Redan första dagen, den 5:e augusti, åkte vi till Ottenby, där vi åt lunch på Restarang Fågel Blå. Ölandslufsa med stekt fläsk och lingonsylt stod på menyn: Efter det tittade

vi på Långe Jan och sedan gick vi ut mot ett vindskydd långt ut på udden där jag kunde se några hundra storskarvar (minst) på Ölands allra sydligaste spets. Ölandslufsa var väl närmast potatisbullar och inte kroppkakor, som jag trodde. Vi bodde på vandrarhemmet i Ås ganska nära Ottenby och på hemvägen från Ottenby fick jag några fina bilder på en familj med hägrar som stod mitt på en åker alldeles intill vandrarhemmet. Jag antar att dessa hittade grodor på åkern, som de kunde äta. Det var förvånande att de inte stod och passade på fisk i en vassrugg, som jag hade väntat mig och som de brukar göra hemma i Hälsingland.

Förutom Fågelstationen vid Ottenby och ringmärkning av fåglar, så är väl Öland mest känt för sina väderkvarnar. Första gången

en Öländsk kvarn nämns i text är 1546, men de flesta byggdes i mitten av 1700-talet, då det var en byggboom av väderkvarnar på Öland. De flesta kvarnarna är så kallade stubbkvarnar. Kvarnen byggdes på en befintlig stubbe, som den kan rotera kring, vilket var praktiskt då man skulle mala säden, och man vred hela kvarnen mot den aktuella vindriktningen.

fotograferas. På tillbakavägen kunde vi fota flygande kärrsnäppor. Det var några ganska stora flockar, som vi tränade att få någon skarp bild på, som är ganska svårt. Jag kan väl presentera en skarp bild av de 30 eller 40 bilder jag tog. L.G. kanske fick några fler skarpa bilder. Trots att ljuset var perfekt, så tyckte vi att det var svårt att få till det. Men vägen är målet och vi lärde oss en del ändå tror jag.

I framtiden kanske den mäktiga Ölandsbron blir det som Öland mest förknippas med vid sidan av Alvaret. Det stora Alvaret, är väl ändå det som är mest känt på Öland. Vi stannade till vid Möckelmossen en kort stund, där Lars Göran letade efter en sandgräsfjäril. Fast fåglarna kommer väl att bestå, som Ölands finaste attraktion.

Skärfläcka Foto: Lars G Lindström.

Två gånger besökte vi Sebybadet på Ölands ostkust. Första gången vi var där gick Lars Göran längs vattnet i en kohage ganska långt i värmen för att få se gravänder, som han också fick se på långt håll. Självsatte jag mig bekvämt på en lämplig sten och väntade på resultatet. Dagen efter gjorde vi samma promenad, fast på morgonen i svalare temperatur. Då gick jag före L. G. så snabbt jag förmådde. Gravänderna var ju kvar, men på tok för långt bort för att

Vi besökte även Bejershamn två gånger för att bland annat leta efter den sibiriska tundrapiparen som setts där bland alla andra vadare som uppehöll sig norr om fågeltornet, men den enda pipare vi fick se var en kustpipare.

Skärfläckor hade syns vid Västerstads-viken, där det finns ett fågeltorn vid Eckelsudde. Vi tänkte gå till fågeltornet, dit det var ganska långt att gå och vi mötte ett danskt par precis vid parkeringen och frågade om de sett några skärfläckor. Det

Vädeurkvarnar och häger. Foto Mats Åberg. Hona av eldsnabbvinge. Foto: Lars G Lindström.

hade de och de hade fått bilder också, som dansken stolt visade, fast jag såg bara några prickar på långt avstånd. Vi avstod från att gå till fågeltornet. Lars Göran hittade några fjärilar, som var intressanta bland annat eldsnabbvinge i ett nässelsnår vid dikeskanten och mindre guldvinge.

Vi tog av från vägen till Eckelsudde och hamnade i en kohage där det var väl blött och svårgått, så vi gav upp planerna att ta oss ut till stranden här. Efter studier av kartan så såg vi att det fanns en badplats där man kunde komma ganska nära fågeltornet. Vi åkte till badet och vi kunde faktiskt hitta skärfläckorna också. Vi beslöt att åka förbi badplatsen på vägen hem dagen efter på morgonen innan avfärden mot Hudiksvall. Det blev ett lyckat beslut. Det regnade på morgonen så det var tomt med badgäster och skärfläckorna fanns närmare badplatsen nu.

Trots att det egentligen var fel tid, för att få se många fågelarter, så blev mitt första

Ölandsbesök väldigt lyckat, särskilt med tanke på det fina vädret. Regnet på hemresan kändes nästan befriande skönt.

Meståg

Meståg kallas födosökande blandflockar med olika arter av småfåglar som flyger från träd till träd för att hitta föda under vintern. Typiska arter som kan ingå i meståg är exempelvis talgoxe, tofsmes, svartmes, talltita, kungsfågel och blåmes.

För att det inte ska drabbas av konkurrensen så har de fåglarna specialiserat sig på att söka mat i olika delar av trädkronan, det vill säga att de söker föda i olika ekologiska nischer. Mindre och lättare arter, som kungsfågel och svartmes letar föda längst ut, medan större arter letar föda längre in.

Nötkråka på Hornslandet. Foto: Allan Andersson

